هێرۆدۆت "Herodot"

هێرۆدۆت، مێژوونووسی یۆنانی لە ساڵی ٤٨٥ی پێش زایین لە شاری هالیکارناسۆس "Halikarnassos" کە ئەمڕۆ بە ناوی بۆدروم "Bodrum" ناسراوە، هاتۆتە دنیا و ساڵی ٤٢٥ی پێش زایین لە شاری تۆریوی "Thurioi" لە باشووری ئیتالیا کۆچی دوایی کردووە. هێرۆدۆت سەفەری ناوچەکانی ئاسیای بچووك، مێزۆپوتامیا، میسر و زەریای ڕەشی کردووە.

دوای ئەوەی هێرۆدۆت لە سەردەمی گەنجیدا شاری لە دایکبوونی خۆی بەهۆی کێشەی سیاسیەوە بەجێ هێشت، چوو بۆ دوورگەی ساموس لە یۆنان. لەوێوە سەفەری کرد بۆ ئەو وڵاتانەی ئەو سەردەمە لە یۆناندا زۆر ناسراو بوون وەك: ئاسیای بچووك، مێزۆپوتامیا، میسر، لیبی و باکووری زەریای ڕەش.

هێرۆدۆت ماویەکی زۆر لە شاری ئاتێن ژیاوە. بەهۆی هێرۆدۆتەوە نووسینی مێژووی دنیای ڕۆژئاوا دەستپێکردووە. کارەکانی کارتێکەرییەکی ئەوتۆیان لەسەر مێژوو نووسینی سەردەمی کەوەن بووە کە سیسێرۆ "Cicero" نووسەری سەردەمی کەوەنی ڕۆمی ئەوی بە باوکی مێژوونووسان ناو ناوە.

مێژوونووسیی سیستماتیکی لە ئورووپا، هاوڕێ لەگەڵ "مێژووەکانی هێرۆدۆت" دەستپێدەکات. ئەو کارە یەك لە کاملترین و کۆنترین کاری مێژووییە کە هەر وەك خۆی بە زمانی یۆنانی و بێ گۆڕانکاریی ماوەتەوە. تا ئەمڕۆش جێی موناقشە و باسە کە ئایا هێرۆدۆت لەڕاستیدا ویستویە مێژووی شەڕی مەزنی نێوان یۆنانیەکان و ئێرانیەکانی (٤٧٨ - ٤٩٩ی پێش زایین) بگێڕێتەوە یاخود مەبەستی نووسینی ئێتنۆگرافی (قەوم ناسی) ئەو ناوچانە بووە.

بە زاراوەی ئیۆنی هیرۆدۆت هەوڵی نووسینی مێژووی شەڕی نێوان یۆنانی و ئێرانیەکانی داوە کە وەچەیەك پێشتر زۆربەی ناوچەکانی

یۆنانیان کاول کردووە. یەك لە بیرۆکە سەرەکییەکان کە بە تەواوی کارەکەیەوە دیارە، دژایەتیی نێوان ئورووپا و ئاسیا، یۆنانی و بەربەرەکان واتە مرۆڤی چیانشین بووە. هێرۆدۆت بە دزین و فڕاندنی ئیۆ "Io" لە لایەن فینیقی "Phönizier" ەکان دەستپێدەکا و بە دزین و ڕاوەڕووتکردنی ئورووپا لە لایەن یۆنانیەکانەوە درێژەی پێ دەدا. لەڕێگەی ئەو ڕاستیيانەوە هێرۆدۆت وردە وردە بۆچوونێك پەرە پێدەدا کە بەهۆی ڕەوتی مێژووی خەڵکەکانەوە کە بە بۆچوونی ئەو، کەم تا کورتێک هەڵس و کەوتی ئەو خەڵکانە کارتێکەری لەسەر بارودۆخی ناوچەکە داناوە، بەڵام سەرەڕای ئازادییان، لەژێر ویستی خوداکاندا دەمێننەوە. بەردەوام نیشانی دەدا کە بەهۆی هەڵس و کەوتی هەڵەی هەرکام لەوان و بەتایبەت بەهۆی لەخۆبایی بوون و لووت بەرزییانەوە کە لە لایەن خوداکانەوە زۆر بە توندی تاوان دەدرێن، بەدشانسی و بەخت ڕەشی بۆ کۆمەڵ بەدیاری دێنن.

هێرۆدۆت لە کارەکەیدا وێناکردنی ڕووداوەکانی ڕاستەقینەی مێژوویی لە سەردەمی شا کروزۆس "Kroisos" ی لیدییەکان دەستپێدەکات هەتا پێکهاتنی ئیمپراتۆری پارسەکان. دوای باسکردنێکی تێر و تەسەل سەبارەت بە گەورەبوونەوە و پەرەسەندنی ئیمپراتۆری پارسەکان، کە بووە هۆی داگیرکردنی ناوچەکانی مێزوپتامیا، میسر و ئاسیای بچووك، دەگەڕێتەوە سەر گێڕانەوەی مێژووی یۆنانیەکان. ئەو گێڕاوانە لە وێناکردنی خۆڕاگریی یۆنانیەکانی ژێر دەستی پارسەکان لە ئاسیای بچووکەوە هەتا دەستپێکی شەڕی سەرەکی نێوان پارسەکان و یۆنانیەکان دەگرێتە خۆ.

ئەو کارە ئەدەبییە لە پەنا ڕووداوەمێژووییەکان بەتایبەت بەهۆی سەرنجی ئێتنۆگرافییەکەیەوە کە پانتاییەکی گەوری ناوچەکە دەگرێتەوە، باس لەسەر ڕێسای کاری جوان چاکی، بڕوێن (ئەو دەرمانەی زك ڕەوان دەکات)، داب و نەریتی خواردن و هەروەها لە مۆمیایکردنی مردووەکانەوە هەتا تاج و تەختی پاشاکان دەگرێتەوە و لە گێڕانەوەی هێچ

شتێك چاوپۆشی ناكا. لە نێوان ئەو هەواڵە مێژووییانەدا چەندین چیرۆك، حیكایەت و ئەفسانە دەگێڕێتەوە، بە شێوەیەك كە نەك هەر زیانێك بە كەیفیەتە ئەدەبییەكەی ناگەیێنێ، بەڵكوو بەرهەمێكی تەواو و كاملی شیكردنەوەی مێژوونووسینیی لێ دەردێنێ.

نووسراوەكانی هێرۆدۆت كارتێكەرییەكی مەزنیان لەسەر نووسەرانی سەردەمی كەوەن داناوە و تا سەدەی نۆزدەش وەك یەك لە گرنگترین كارەكانی مێژوویی یۆنان سەیر كراوە. دوای سەدەی نۆزدە ڕەخنەگرانی مێژووی زانستی بە چاوی گومانەوە سەیری ئەو نووسراوە و چەشنی مێژوو گێڕانەوەكەیان كردووە. دواتریش كۆنەناسان بۆچوونەكانی هێرۆدۆتیان سەبارەت بە بابلیەكان، میسر و سكاكان بە ڕاست داناوە. لەو ناوەدا هەمیسان سەلمێنراوە كە مێژووەكەی هێرۆدۆت لەسەر شەڕی پارسەكان كەم تا كورتێک لە ڕاست دەچێ و كارەكەی نەک هەر لە ڕوانگەی ئەدەبییەوە پڕ بایەخە، بەڵكوو وەك سەرچاوەیەكی گرنگی مێژوویییش لە ئەژمار دێ.

درێژەی هەیە ...